

Aalborg Universitet

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Picture Perfect

Præstationsorienteringer blandt unge i forskellige ungdomslivskontekster

Sørensen, Niels Ulrik; Pless, Mette; Katznelson, Noemi; Nielsen, Mette Lykke

Published in:

Nordisk Tidsskrift for Ungdomsforskning

Creative Commons License
CC BY 4.0

Publication date:
2017

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Sørensen, N. U., Pless, M., Katznelson, N., & Nielsen, M. L. (2017). Picture Perfect: Præstationsorienteringer blandt unge i forskellige ungdomslivskontekster. *Nordisk Tidsskrift for Ungdomsforskning*, 17(2), 27-48. [2]. <https://journals.hioa.no/index.php/ungdomsforskning/article/view/2568/2484>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- ? Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- ? You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- ? You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Picture Perfect

Præstationsorienteringer blandt unge i forskellige ungdomslivskontekster

NIELS ULRIK SØRENSEN, METTE PLESS, NOEMI KATZNELSON OG
METTE LYKKE NIELSEN

Aalborg Universitet

Ungdomsforskningen har aktuelt fokus på samfundsmæssige forandringstræk, der peger mod et ungdomsliv, præget af præstation. Med afsæt i tre forskningsprojekter gennemført i regi af Center for Ungdomsforskning (Nielsen, Murning & Katznelson 2017, Hutters, Nielsen & Görlich 2013, Sørensen, Grubb, Madsen & Nielsen 2011) undersøger vi, gennem empiriske nedslag, på hvilke måder orienteringen mod præstation kan genfindes som tendens på tværs af ungdomslivskontekster, og hvordan den manifesteres i unges tilblivelsesprocesser. Artiklen peger på, at præstation for nogle unge udgør en væsentlig diskursiv ressource, mens det for andre kobles til udenforskab. Trods forskelle er et fællesstræk, at de unges selvfremstillinger er forbundet til fornemmelser af aldrig at komme i mål. Self-as-portfolio er en figur, de unge må positionere sig i forhold til.

”Man jagter hele tiden et bedre fundament for at få et godt resultat. Succeskriterierne gælder ikke bare karakterer. Jeg måler for eksempel også min egen fedtprocent, så jeg kan få den krop, jeg gerne vil have, og jeg skal passe på ikke at se relationer og mine bestræbelser på at være en omsorgsfuld ven eller bror som endnu en præstation”. (Jesper Pøhler, studerende ved Roskilde Universitet, 2015)

I ovenstående citat fortæller den 25-årige filosofistuderende, Jesper Pøhler, hvordan hans tilværelse præges af jagten på gode resultater. Ikke bare uddannelsen, men også kroppen og de sociale relationer anskues således som jagtområder, hvor det handler om at præstere bedst muligt. Samtidig er Jesper på vagt over for denne tilbøjelighed. Han giver således udtryk for, at han ikke ønsker at reducere sine sociale relationer til et spørgsmål om præstation. Citatet med Jesper er da også hentet fra en artikel i dagbladet *Information* (7.5.2015), som handler om unge, der ifølge artiklen protesterer mod ”de betingelser, ungdommen bliver stillet i dag, hvor fokus på uddannelserne er på økonomi, gennemførelstid og konkurrence”. Betingelser, der forplanter sig i nutidens ungdomsgeneration, der ”dyrker præstationsræset i fitnesslokalet, den sunde kost og konkurrerer på de bedste karakterer, alt imens flere og flere bukker under med stress” (ibid.).

Nogle måneder efter *Information* bragte artiklen om Jesper, rejste der sig i den danske offentlighed en større debat, hvis fællesnævner var en kritik af, hvad der blev beskrevet som nogle overgribende bevægelser i uddannelsessystemet og ungdomskulturen, der over en bred kam menes at øge betydningen af karakterer, bedømmelser, konkurrence og præstationer (jf fx Politiken 2.7.16, Politiken 3.9.16, Information 4.8.16).

Inden for ungdomsforskningen har der ligeledes været rettet opmærksomhed mod performativitet og præstation som genstandsfelt. Forskningen i unge og uddannelser har bl.a. haft fokus på de 'performancekrav' (Låftman mfl. 2013) og den 'performanceorientering' (Jackson 2006), der kan spores i stadig flere dele af uddannelsessystemet. Disse tendenser kobles bl.a. til en øget uddannelsespolitisk vægtning af uddannelsernes samfundsøkonomiske nytte, hvilket ikke blot skærper uddannelsernes brug af tests, rangordninger etc., der skal sikre og dokumentere en sådan nytte (Pedersen 2011). I dette perspektiv argumenteres for, at tendenserne skærper de studerendes fokus på præstationer og konkurrence, mens andre – bredere – tilgange til læring og uddannelse får ringere kår (Biesta 2010, Reay 2010, Jackson 2006). Pedersen (2011) og Kelly (2007) peger således på, at neoliberale politikker og ændrede økonomiske vilkår fører til en vending i det politiske og økonomiske landskab, hvor en stadig mere markedsorienteret økonomi skærper udskillelsesmekanismerne i samfundet, der samtidig præges af opbrud og usikkerhed pga. en tiltagende individualisering. Dette rammer, i deres optik, ikke bare på uddannelserne, men menes i bredere forstand at skabe et ungdomsliv, hvor præstation og konkurrence udgør en overgribende tendens. Som Jesper Pøhler fremhævede i det indledende citat, kan det betyde, at man som ungt menneske inden for stadig flere områder oplever at skulle gøre sig gældende og blive til gennem sine præstationer og positioneres og positionerer sig i relation til en konkurrencelogik, der opskriver betydningen af at være en vinder – og øger frygten for at blive en taber (O'Flynn & Petersen 2007, Sørensen mfl. 2013, Holdsworth 2015).

Det perspektiv på ungdomslivet, som har været omdrejningspunktet i den offentlig debat, genfinder vi således i dele af ungdomsforskningen samt i sociologiske udlægninger af den samfundsudvikling, som ungdommen er en del af. Samtidig har der også været rejst en kritik af dette perspektiv og dets implikationer for beskrivelsen af bl.a. ungdomslivet. For nylig har uddannelsesforskeren Gilliam (2016) således formuleret en kritik af den omfattende brug af bl.a. konkurrencestaten som syntetiserende metafor for – eller diagnose af – samfundsudviklingen. På den ene side argumenterer Gilliam for, at konkurrencestatsmetaforen opridser forandringstendenserne for entydigt og dermed overser hvordan diskursive logikker og politiske reformer ikke blot *virker på*, men også omfortolkes og forandres *i mødet med* praksis. Samtidig argumenterer hun for, at det massive fokus på konkurrencestaten bidrager til en indsnævring af det diskursive felt og dermed risikerer at blive en slags selvopfyldende profeti. I

forlængelse af Gilliam kan man argumentere for at forlade konkurrencestatsmetaforen og afsøge nutidens samfunds- og ungdomsliv fra andre perspektiver. Omvendt peger Gilliam ligeledes på et behov for at identificere de forskelligartede implikationer, som konkurrencestatslogikker og -reformer har i forhold til praksis. Her er ræsonnementet ikke, at man skal forlade metaforen, men derimod bør granske og åbne op for dem ved at undersøge konkrete subjekters processering og transformation af de logikker og reformer, der kobler sig til den. Der findes dog i nordisk sammenhæng fortsat meget lidt forskning, der går tættere på, hvordan sådanne overordnede diskursive rammesætninger påvirker unges tilblivelsesprocesser.

Med afsæt i poststrukturalistisk informerede analyser af datamateriale hentet i tre forskellige forskningsprojekter vil artiklen hermed undersøge, hvilke implikationer præstationsorientering har for unge på forskellige arenaer i ungdomslivet. Igennem differentierede og nuancerede analyser vil artiklen således undersøge, hvordan præstationsorientering præger de unges positioneringsmuligheder på disse arenaer, og på den baggrund diskutere, i hvilket omfang præstation kan siges at udgøre en dominerende diskursiv ressource i ungdomslivet. Artiklen vil hermed være præget af et dobbeltblik: På den ene side vil præstationsorientering i ungdomslivet være fokus i artiklen, på den anden side vil artiklen granske og åbne op for den betydning, præstationsorientering antager for unge i forskellige kontekster.

Ungdomsliv og præstationer

Den vægtning af præstation og konkurrence, der beskrives i dele af ungdomsforskningen og sociologien, kobles til en række forandringer, der har sat sig igennem i samfundet i de seneste årtier: For det første individualiseringen, der er velbeskrevet inden for ungdomsforskningen (Illeris 2009, Woodman & Wyn 2015). Her fremhæves det, at individualiseringen indebærer en oplevelse af, at der samfundsmæssigt gives næsten grænseløse muligheder for at forme sin egen identitet og tilværelse gennem en lang række individuelle valg, men at der samtidig ligger en uomtvistelig ufrihed i ikke at kunne fravælge eller frigøre sig fra alle disse valgmuligheder (Katznelson 2004). Rasborg (2013) argumenterer endvidere for, at individualiseringen er med til at sløre sociale forhold og uligheder, der fortsat spiller ind på unges muligheder for at klare sig, men som nedtones pga. fokuset på den enkelte unges egne valg og selvskabelse.

I forlængelse heraf fremhæver Hermann (2007), at individualiseringen i disse år er ved at tage en drejning i retning af en 'hård individualisering'. Hvor individualiseringen tidligere kredsede om den personlige udvikling og individuelle præferencer, handler den hårde individualisering om rangordninger, præstationer og inddelinger (Hermann 2007:131). Brown (2003) peger på, at det hænger sammen med neolibérale

strømninger, der opskriver betydningen af individuel frihed, frie markeds kræfter – og konkurrence. Den danske politolog Ove Kaj Pedersen (2016) argumenterer ydermere for, at vi bevæger os i retning af en 'konkurrencestat', mens sociologen Anders Petersen (2016) taler om fremkomsten af et 'præstationssamfund'. Fælles for disse bidrag er, at de sætter fokus på en samfundsudvikling, hvor det ikke bare handler om at tage individuelt ansvar og acceptere konsekvenserne af sine handlinger, men at man i den proces som individ ligeledes spilles ud mod andre individer i et konkurrenceforhold, hvor det handler om at vinde, undgå at blive en taber, og hvor der derfor er skærpede krav om selvoptimering og præstation. Den danske sociolog Rasmus Willig (2013) peger i forlængelse heraf på, at der er sket, hvad han betegner en U-vending af kritikken: Hvor man førhen kritiserede samfundet og omverdenen, har kritik i dag overvejende fået karakter af selvkritik. Det er således altid ens egen skyld, hvis man havner i en u hensigtsmæssig livssituation – aldrig andres, aldrig samfundets. Det er derfor også altid dig selv, der skal forandres og udvikles, hvis du skal ændre din livssituation. At klare sig godt i den øgede konkurrence, bliver altså i stigende grad et spørgsmål om egen præstationsevne – og et individuelt ansvar.

Uddannelsessystemer i konkurrence

Disse tendenser er ikke mindst beskrevet i forhold til uddannelsessystemet, hvor der er et øget fokus på tests, karaktergivning og rangordninger, der skærper vinder- og taberpositioner i uddannelsessystemet (Reay 2006). Det uddannelsespolitiske mål er i stigende grad at gøre de unge 'employable', så den viden og de færdigheder, de opnår gennem deres uddannelse, kan gøre dem til en produktiv arbejdskraft, der kan sikre vækst og velstand i samfundet (OECD 2011). Uddannelsessystemerne ses i denne uddannelsespolitiske optik som aktører i et globalt uddannelseskapløb, hvor de enkelte nationer konkurrerer med hinanden om at have den bedst uddannede og mest produktive befolkning. Det stiller krav om, at unge ikke blot uddanner sig mere og hurtigere – men også helst bliver bedre end unge fra andre nationer, som de måles og vejes i forhold til i uddannelseskapløbet (Pedersen 2011, Illeris 2014).

I denne optik handler det at få gode karakterer og klare sig godt til prøver og eksaminer – det at præstere i uddannelsessystemet – ikke blot om at demonstrere sin faglige kunnen, men i videre forstand om at demonstrere sit værd som ungt menneske (Petersen 2016). Flere sociologer påpeger, at de logikker om øget konkurrence og målbare præstationer, som præger den globale økonomi, hermed har fået status som en bredere målestok for, hvordan man skal forvalte sit liv. Den enkelte bliver at sammenligne med en virksomhed, der skal søge at optimere sig selv og sin markedsposition gennem et konstant fokus på at måle og forbedre sine præstationer (Kelly

2007, O'Flynn & Petersen 2007, Bröckling 2015). Den australske ungdomsforsker Kelly peger eksempelvis på, at unge i dag subjektiveres som neo-liberale subjekter, hvor individet fremstilles som: *'...a form of personhood that sees individuals as being responsible for conducting themselves in 'the business of life' – as an enterprise, a project, a work in progress.'* (Kelly 2007: 18).

Metode og analysestrategi

Artiklen tager som nævnt afsæt i tre empiriske undersøgelser, som Center for Ungdomsforskning har gennemført. Undersøgelserne er designet med forskellige formål og overordnede fokuser, men har det til fælles, at de rummer kvalitative interviews med unge der med forskellig vægtning kredser omkring temaerne uddannelse og trivsel. Ingen af undersøgelserne har haft præstationsorientering som centralt fokus, men fortællinger om præstationsorientering gik på forskellige måder igen i det empiriske materiale i alle tre undersøgelser. Uanset hvor detaljeret og systematisk en kvalitativ analyse måtte være, kan et kvalitativt datamateriale aldrig analyseres udtømmende, men da præstationsorientering ikke desto mindre stak ud i vores læsning af materialet, har vi valgt at genbesøge dette med henblik på at komme tættere på, hvordan denne orientering på forskellig vis træder frem på tværs af de kontekster, undersøgelserne sætter fokus på (Hinds & Vogel 1997). Vi har derfor valgt at foretage nogle tværgående læsninger af materialet, hvor vi har søgt efter de fortællinger, der handler om præstation, konkurrence, pres og mistrivsel, med henblik på at indkredse præstationsorienteringens forskellige udtryksformer og implikationer i de forskellige kontekster samt reflektere over den karakter og betydning, som præstation og konkurrence måtte have for de unges positioneringsmuligheder på tværs af disse.

Den første undersøgelse handler om elever motivation for læring og uddannelse, samt deres erfaringer med en række udviklingstiltag med fokus på motivation. Her blev der indhentet:

- 5 fokusgruppeinterviews med i alt 20 unge i alderen 15-19 år (8 drenge og 12 piger) på fem ungdomsuddannelser¹. Disse interview var sammensat, så både piger og drenge var repræsenteret i hovedparten af interviewene (Undersøgelse 1: Nielsen mfl. 2017)

¹ Interviewene er del af en undersøgelse og aktionsforskningsprojekt, der sætter fokus på køn og motivation blandt unge på ungdomsuddannelserne. I Danmark består den obligatoriske grundskole af 10 år. Herefter vælger hovedparten af de unge at starte på en ungdomsuddannelse. Man kan enten vælge at starte på en gymnasial 2 eller 3-årig studiekompetencegivende ungdomsuddannelse eller en erhvervsuddannelse, som er erhvervskompetencegivende. Erhvervsuddannelserne varer mellem 1.5 til 5, 5 år.

Den anden undersøgelse omhandler unges kønnede praksisser og kønskonstruktioner i relation til læring og uddannelse. Heri indgår følgende kvalitative data:

- 10 fokusgruppeinterviews med i alt 80 elever på 10 ungdomsuddannelser² (43 drenge og 37 piger). De interviewede elever blev udvalgt på baggrund af observationerne med henblik på at få de forskellige tilgange og inddelinger, der viste i elevgruppen, repræsenteret i interviewene. Piger og drenge blev interviewet hver for sig (Undersøgelse 2: Hutters mfl. 2013).

Og den sidste undersøgelse omhandlede unges trivsel og mistrivsel og heri indgik følgende kvalitative data:

- 33 individuelle interviews med unge mellem 15 og 24 år³ (19 drenge og 14 piger). De unge var udvalgt til interviews via et omfattende survey, og var fælles om at befinde sig i en gråzone, hvor de på den ene side så ud til at have problemer, hvis omfang og intensitet forekom bekymringsvækkende, samtidig var de unge udvalgt, så det empiriske materiale havde en spredning i forhold til køn, uddannelse/arbejde, bopæl etc., De unge blev interviewet individuelt i semi-strukturerede interviews, der var organiseret om seks overordnede tematikker, som skulle give informanterne mulighed for at tale om selvkonstruktion og mistrivsel i forhold til forskellige situationer og kontekster i ungdomslivet (Undersøgelse 3: Sørensen mfl. 2011).

Alle interviews er blevet transkriberet og udgør det datamateriale, der samlet ligger til grund for artiklen. Selvom der er forskelle på de data, der produceres under individuelle interviews og fokusgruppeinterview, giver begge interviewformer indblik i de unges (individuelle hhv. kollektive) erfarings- og forståelseshorisonter og kan således bibringe indsigter i de positionerings- og subjektiveringsmuligheder, unge oplever er tilgængelige for dem i en given kontekst i forhold til en bestemt emne eller problemstilling (Brinkmann & Tangaard 2015).

² Fokusgruppeinterviewene indgik i en undersøgelse om unge, køn og læringsstrategier på ungdomsuddannelserne. Undersøgelsen der bygger på såvel kvantitativt som kvalitativt empirisk materiale. I undersøgelsen gennemførtes et survey blandt 3.541 førsteårselever på 18 ungdomsuddannelser samt klasserumsobservationer og de fokusgruppeinterviews, som benyttes i nærværende artikel.

³ Interviewene var del af en undersøgelse med fokus på unges trivsel og mistrivsel. Denne undersøgelse bygger på såvel kvantitativt som kvalitativt empirisk materiale. Indledningsvis blev der gennemført et stort survey blandt 3.500 repræsentativt udvalgte unge, der tjente til at afdække diverse mistrivsels-problemstillinger i målgruppen. De kvalitative interviews, som benyttes i nærværende artikel er udvalgt på baggrund af denne survey.

Analyseoptik

De dele af datamaterialet, vi løfter frem og analyserer i artiklen, har særligt fokus på den betydning, de unge tillægger præstations- og konkurrenceorientering. Med udgangspunkt i de tværgående søgninger, vi foretog, da vi genbesøgte materialet, har vi i analyseprocessen zoomet ind på de steder i materialet, hvor de unge taler om situationer, sammenhænge osv., hvor præstations- og konkurrenceorientering på forskellig vis virker ind på deres muligheder for at positionere sig og blive til som subjekter. Der har således ikke været tale om en analyseproces, hvor vi har bestræbt os på at afdække det samlede positionerings- og subjektiveringsfelt i datamaterialet, men derimod en proces, hvor vi er dykket ned i de positioneringsmuligheder, som specifikt gør sig gældende i forhold til præstations- og konkurrenceorientering. Vi har været optaget af, hvordan de unge manøvrerer og bliver til gennem disse muligheder. Vi har i forlængelse heraf både afsøgt de mønstre og sammenhænge, men også de nuanceringer og differentieringer, der trådte frem i materialet på tværs af konteksterne (Haavind 2000). Vi har efterfølgende valgt dele af materialet ud, der giver et indblik såvel mønstre som nuanceringer, og det er disse dele, vi præsenterer i analysen nedenfor.

I vores analyser trækker vi især på poststrukturalistisk tænkning. Det betyder, at vi forstår de udsagn, som de unge producerer i interviewene, som 'citeringer' af kulturelle forestillinger og normer, som gør sig gældende i det samfund, som de er en del af (Butler 1990/1993, Søndergaard 1996). Subjektiviteten hos de unge skabes gennem de unges indtagelse af positioner i kulturen, dvs. som kulturelle handlinger, hvorigennem de skaber subjektivitet (Wetherell & Potter 1992). Vi henter positioneringsbegrebet hos Davies og Harré (2000), som oprindeligt udviklede begrebet for at rette opmærksomheden mod de dynamiske og processuelle aspekter, der gør sig gældende, når mennesker skaber subjektivitet. Davies og Harré taler i den forbindelse om 'diskursiv praksis', defineret som alle de måder, mennesker aktivt producerer sociale og psykologiske virkeligheder. Forskellige diskursive praksisser tilbyder ifølge Davies og Harré forskellige muligheder for at positionere sig selv og dermed forskellige muligheder for at skabe subjektivitet.

Gennem analyserne undersøger vi, på hvilke måder orienteringen mod præstation og konkurrence manifesterer sig blandt forskellige unge i forskellige kontekster. Vi undersøger m.a.o. de positioneringsmuligheder, der gør sig gældende i forhold til præstation og konkurrence, og på hvilke måder de unge citerer disse forestillinger og normer. Selvom det at zoome ind på præstations- og konkurrenceorienteringer indebærer et særligt blik på ungdomslivet, hvor andre orienterings- og modstandsformer bliver mindre synlige, forsøger vi med vores fokus på både mønstre og nuanceringer at etablere en differentieret analyse af præstationsorienteringen og dens implikationer i ungdomslivet.

Analysen er opdelt i to afsnit, der tematisk ligger i forlængelse af fokusområderne i datamaterialet. Det første afsnit, der bygger på fokusgruppeinterviewene, er struktureret om læring som strategi og præstation, mens det andet afsnit, der bygger på de individuelle interview, er struktureret om trivsel og selvkonstruktion.

Læring som strategi og præstation

I det empiriske materiale, som sætter fokus på ungdomsuddannelserne, fylder præstationsorienteringen meget, og udgør en markant diskursiv ressource som de unge positionerer sig indenfor og bliver til igennem. Det gælder særligt på de gymnasiale uddannelser, som dog også søges af hovedparten af eleverne efter grundskolen og dermed indtager en central position i ungdomsuddannelseslandskabet i Danmark (Undervisningsministeriet 2017). Vi trækker derfor på eksempler fra de gymnasiale uddannelser. På tværs af de to uddannelsesundersøgelser ser vi en stærk optagethed af karakterer og det at præstere. For eksempel fortæller to gymnasieelever (fra undersøgelse 1, Nielsen mfl. 2017):

Nina: Ja, vi begynder at tænke lidt mere strategisk. Altså, det burde jo være, at man skal blive klogere bare alment. Men jeg synes nogle gange bliver man lidt klogere på reglerne, altså spillet. Vi bliver klogere på, hvordan kan vi gøre sådan så vi bliver bedre her i stedet for bare at følge med.. nogle gange bliver det sådan lidt det, i stedet for.

Bjørn: Også årskarakterer nu, det er også sådan. Hvis ikke vi skal til nogle prøver, så er det jo årskaraktererne der gælder, og det er jo også det vi tænker, at nu skal vi så lige få en ordentlig karakter på (karakterarket, red.), hvis vi ikke kommer til eksamen.

Nina: Man burde jo arbejde for at blive klogere, men man arbejder jo egentlig for at få en god karakter.

Bjørn: For at kunne se, at man er klog. Det er jo ligesom der den ligger. Det er jo et tal, der bestemmer, hvor klog man føler sig. (elever, stx⁴, 1. g.)⁵

I citatet fremhæves læring særligt som noget, der handler om en tilegnelse af viden om uddannelsesspillet, og de unge understreger, hvordan de gør brug af denne viden i forskellige situationer for at optimere deres position på uddannelsen. Eleverne taler således læring frem som noget, der handler om strategi og præstation, og hvor det at

⁴ Gymnasial almen studiekompetencegivende ungdomsuddannelse.

⁵ Citatet indgår ikke i den færdige rapport, men er fundet gennem en anden gennemlæsning af det empiriske materiale ifbm produktionen af nærværende artikel.

'få en god karakter' spiller en fremtrædende rolle. En rolle, der tenderer at blive så fremtrædende, at den overskygger andre perspektiver. Som Nina siger; 'man burde jo arbejde for at blive klogere, men...'. Selvom Nina anlægger en vis distance til det stærke karakterfokus, lægger hun vægt på evnen til at spille spillet – det handler om at 'kunne se, at man er klog...', og her spiller karaktererne en vigtig rolle som diskursiv ressource i relation til at optimere sin position som klog over for kammerater og lærere og som et væsentligt aspekt af hendes egen positive selvfremsstilling.

Flere nordiske forskningsundersøgelser peger på lignende tendenser på ungdomsuddannelserne (fx Skaalvik & Federici 2015, Krogh & Andersen 2013, Låftman mfl. 2013). Og selvom der er betydelige forskelle mellem det engelske og de nordiske uddannelsessystemer, synes der at være klare paralleller til forandringer i uddannelseskulturen, der fremhæves af en række britiske forskere. Den britiske uddannelsesforsker Diane Reay argumenterer således for, at uddannelse og læring som bredere forandrings- og dannelsesprocesser er skubbet i baggrunden til fordel for et fokus på egeninteresse og konkurrence (Reay 2010:277, Sørensen mfl. 2013). Britisk-hollandske Geert Biesta peger tilsvarende på, at uddannelse i stigende grad italesættes som en 'investering i dine fremtidsmuligheder' (Biesta i Sørensen mfl. 2010:130), hvilket fremmer en nyttebetonet tilgang til det at uddanne sig, som retter fokus mod det uddannelsesmæssige udkomme – eksamensbevis, gode karakterer, godt job etc. – mens aspekter som mening og dannelse glider i baggrunden. Hvor Nina og Bjørn positionerer sig inden for en præstations- og karakterdiskurs, der tendentielt udgrænser andre læringsperspektiver, er det fx andre balanceakter, gymnasieelev Asta (fra undersøgelse 1, Nielsen mfl. 2017) forsøger at håndtere:

Nu går jeg meget op i skolen, og hvis jeg så arbejder sammen med en der ikke gør det, så er det netop der, hvor der kommer det tunge læs på mig, og spændinger. Og så er man ligesom den der går for meget op i skolen, og ikke har tid til fritid. Jeg har høje forventninger med min fremtid, og så vil jeg gerne præstere det jeg kan og det jeg vil, og det får man bare ikke helt lov til. (Asta, 1. g., stx)

Asta fremstiller sig selv som en elev, der er meget optaget af at præstere 'det hun kan, og det hun vil'. Hun positionerer sig således som en dygtig, topmotiveret og meget konkurrenceorienteret elev med høje forventninger til fremtiden, og fortæller videre, at hun bliver demotiveret af de elever, der bare er på uddannelsen, fordi det er gratis⁶. For når de elever ikke er motiverede, gør de det vanskeligt for Asta at præstere optimalt på uddannelsen. Hun forsøger at distancere sig fra positionen som én, 'der går for meget op i skolen', men risikerer at blive positioneret således, hvis majoriteten

⁶ I Danmark modtager studerende Statens Uddannelsesstøtte undervejs i deres uddannelse: <http://www.su.dk/>

af eleverne i klassen ikke er orienteret mod uddannelse på samme måde, som hun selv er. Og hun fortæller, hvordan hun på den måde føler sig bremset af de 'undermotiverede'. I Astas fortælling udgør motivation således en forskelssættende markering mellem 'dem' og 'os'; dem der ønsker at præstere, og dem der ikke gør.

Når Asta fremhæver hvordan hun føler sig bremset, er det fordi, hun må balancere sine skolepræstationer, så de ikke fremstår som 'for meget' i relation til, hvad der i denne klasse udgør den dominerende og 'acceptable' skoleorientering (se også Lyng 2004, Jackson 2006, Nielsen mfl. 2014, Winther-Lindquist 2010). De motiver for at præstere i uddannelsen, som Asta fortæller frem som meningsfulde, må afbalanceres, så de korresponderer med de motiver, de andre elever i klassens positionerer sig i relation til. Hvis der er for stor forskel, risikerer hun at overskride den diskursive skillelinje, og havne i positionen som netop 'for meget'. En position som indebærer tab af anerkendelse og risiko for udgrænsning af det sociale fællesskab.

Hvor præstationsorienteringen i eksemplet med Nina og Bjørn tales frem i modsætning til meningsfuld læring (at blive klogere), fremhæver Asta det at præstere og klare sig godt som stærkt meningsfuldt. Astas præstationsorientering er dog spændt ud mod med andre orienteringsformer i klassen. I det omfang, Asta kan siges at positionere sig inden for en præstationsdiskurs, sameksisterer den i hendes uddannelses-kontekst med andre konkurrerende skolediskurser, hvor præstation ikke nødvendigvis tillægges samme værdi. Præstationsdiskursen står således ikke alene, hvilket afføder en række udfordrende balanceringskrav for Asta, der bl.a. går ud på, at hun skal være varsom med at positionere sig som *for* præstationsorienteret.

Modsat Asta kæmper andre gymnasieelever med en oplevelse af at skulle præstere på 'alle' fronter. En gennemgående tematik i de to undersøgelser, der har fokus på ungdomsuddannelserne er således, hvordan gymnasieeleverne (særligt pigerne) oplever et krav fra skolen om at præstere, få gode karakterer, vise man har styr på det etc. og samtidig oplever de et krav om at 'være på' socialt. Det er normen, men ser ud til at være svært for mange at leve op til. Her giver gymnasieeleven Sofia (fra undersøgelse 2, Hutters mfl. 2013) et indblik i det, hun kæmper med:

Jeg kan ligge – og det er måske ikke en så sund tankegang – men hvis jeg kommer i seng om aftenen og tænker: "Gud, jeg har ikke nået at læse denne her tekst, men jeg har haft tiden til det", så bliver jeg bare virkelig så sur på mig selv. Og så kan jeg godt bare rejse mig op og tage teksten, og så sidde til klokken 23.00 og læse teksten. Så kan jeg finde ro og slappe af, for nu har jeg læst teksten. Og det er nok ikke helt så sundt igen jeg [har,red.] det dårligt, hvis jeg ikke laver mine lektier, fordi jeg havde jo tiden til det. Jeg har fået at vide af min studievejleder, at "du kan ikke lave alle lektier i gymnasiet". De giver dig flere lektier for, end du kan magte at lave". (...) Jeg tror bare, at jeg fik stress på et tidspunkt, som jeg får medicin imod. Jeg kunne ikke sove om natten og fik ikke min søvn. Det har hjulpet mig, jeg sover bedre om natten, så nu kan jeg bedre nå mine ting. Men det der med, at når jeg skulle sove,

så tænkte jeg konstant på lektier. Den kørte inden i hovedet hele tiden. Jeg faldt først i søvn ved 3-4 tiden, og så skulle jeg op klokken 6. Og sådan kunne min uge godt køre, bare rundt i ring. Og det kan jeg ikke. (Sofia, stx, 1.g.)

Sofias fortælling kredser om kampen mod tiden i forhold til at få lavet alle sine 'ting'. Hun har søgt hjælp hos studievejlederen og fået at vide, at det ikke er meningen, hun skal lave alle sine lektier. De andre elever fortæller samstemmende, at det er meningen, at man skal prioritere, da arbejds-mængden er massiv. Men det hjælper tilsyneladende ikke Sofia, for hun kan ikke slappe af, før hun har lavet alt. Hun tillægger selv dette betydning som 'stress'. I hendes optik er det hende selv, der ikke formår at håndtere kravene. På den måde individualiseres Sofies problemer, og løsningen bliver medicin. For Sofia udgør diagnosticeringen stress en dominerende diskursiv og materiel ressource, som hun gør brug af i forhold til at håndtere det, hun fortæller frem som en overvældende lektiemængde.

I undersøgelsen (Hutters mfl. 2013) tegner sig samtidig konturerne af et mønster, hvor det at fremføre sig som dygtig fortælles frem som væsentligt (særligt blandt pigerne), for at opnå og fastholde en attraktiv position i klassen. I dette perspektiv handler det ikke blot om at lave sine lektier for lektiernes (eller lærerens) skyld. Det handler også om at lave alle sine lektier for at kunne positionere sig som dygtig, kunne markere, sige de rigtige ting og derved få adgang til den attraktive position som en af de 'stærke' piger, der 'har styr på det'. At have styr på sine ting er således ikke blot en strategi som skoleprojekt, men i lige så høj grad en strategi i det sociale spil om adgangen til de attraktive positioner i klassen. Som Sofias fortælling vidner om, kan dette dog have voldsomme konsekvenser for den enkelte. Med det stærke fokus på præstation følger en stærk optagethed af, hvordan man opfattes af andre (som dygtig/ikke-dygtig, som en der har/ikke har styr på tingene). Dette kan for nogle elever føre til en form for skoleudmattelse, der kan anskues en reaktion på at have oplevelsen af at have presset sig selv til at præstere (perfekt) over lang tid i kampen for at leve op til, hvad der måtte være såvel egne som andres krav og forventninger (Pless mfl. 2015: 75).

Den tyske sociologiprofessor, Ulrick Bröckling, peger i den forbindelse på en dobbelthed, der knytter sig til konkurrence- og præstationsorientering: *"Competition is driven by the promise that the most capable will reap the most, but no amount of effort can remove the risk of failure."* (Bröckling 2015: viii). Orienteringen mod præstation og konkurrence har således en følgesvend – den konstante risiko for at underpræstere og blive positioneret som en fiasko.

Som det fremgår oven for tegner præstationsorienteringen sig tydeligere blandt pigerne end drengene i uddannelsesundersøgelserne, og spejler således bredere tendenser i forskningen på området. Forholdet mellem præstation, ambition og feminitet har gennem årene været genstand for mange analyser, som for eksempel

Hjort (1984) og Søndergaard (1996). Hvor det at være ambitiøs for tidligere generationers kvinder ofte var forbundet med skyld, og konfliktede med forventningerne til de 'pæne piger', peger Rudberg (2009) på, at ambitioner i dag netop er blevet en del af konstruktionen 'pæn pige' og således ikke længere er i modstrid med andre forpligtelser eller forventninger. Lignende perspektiver fremhæves af Nielsen mfl. (2014: 35), der argumenterer for at identiteten 'ambitiøs pige' i dag er fremherskende, mens Nielsen & Pless (2013) peger på, at ambition og målrettethed er blevet en feminint konnoteret succesposition, der kan være vanskelig at håndtere for piger med mindre skolesucces.

At præstationsorienteringen tegner sig stærkere blandt pigerne i vores materiale og generelt i forskningen, kan handle om at der er forskellige positioner til rådighed for drenge og piger i uddannelseskontekster. I en nordisk sammenhæng har Nordberg (2008, 2010) og Staunæs (2003) vist, at der kan eksistere en form for anti-skolekultur blandt drengene, der hænger sammen med omverdenens forventninger til, hvordan drenge skal præstere 'rigtig' dreng i en skole- og uddannelsessammenhæng. Lignende perspektiver fremhæves af Jackson og Nyström (2015), som dog peger på, at drenge/unge mænd ikke står uden for præstationsorienteringen, men at de i højere grad end piger/unge kvinder positioneres som 'effortless achievers' - en position, som kobles til dominerende (og magtfulde) diskurser om drenge som 'naturligt intelligente', en position, hvilket ikke i samme grad gælder for piger/unge kvinder. I det omfang drengene afviser præstationsorienteringen handler det ifølge Jackson (2006) ikke om, at de er upåvirkede af denne, men om at undgå at blive positioneret som utilstrækkeligt præsterende i et system, som er bygget op omkring og favoriserer præstationer.

Trivsel, selvkonstruktion og selvdisciplin

Optagetheden af at præstere kommer dog ikke kun til udtryk i de uddannelseskontekster, der udgør en central arena for ungdomslivet. Det udgør også et væsentligt aspekt i de interview, der handler om selvkonstruktion og trivsel i hverdagslivet i videre forstand (undersøgelse 3, Sørensen mfl. 2011). Her ser vi eksempelvis, hvordan andre unge tales frem som inkarnationer af 'det gode ungdomsliv'. Niveauet hos søskende, klassekammerater etc. er ofte så højt, at de unge afskriver sig muligheden for selv at nå derop. Lasse på 22, der læser enkeltfag på HF, fortæller her om en situation, hvor han måtte bede sin familie om hjælp:

Jeg synes, det var virkelig dejligt, at der kom en masse hjælp. For jeg tænkte: "Ok, det er måske ikke så slemt at spørge om hjælp alligevel". Det var jo, fordi jeg har nogle søstre, som alle tre klarer sig fantastisk godt, og jeg sidder bare og tænker, "hvordan skal jeg nogensinde leve op til det?" Og lige nu når jeg fx ser min brors lejlighed, så er den altid bare perlevid og skræmmende. Og man sidder bare og tænker, at han klarer medicin på normeret tid og klarer sig skidegodt. Det kan man ikke sammenligne sig med. (...)

Interviewer: Er det noget, du tænker over?

Jamen det gør jeg da. Det tror jeg er meget underbevist – for jeg vil gerne vise, at jeg kan være god selv. Sådan tror jeg, det er for de fleste små søskende – at de gerne vil vise, at de godt selv kan klare sig godt. (Lasse, 22 år, HF7)

Den succes, Lasse forbinder med sine søskendes liv, lægger et forventningspres på ham. På den ene side sætter de en standard, han afviser at skulle leve op til – 'det kan man ikke sammenligne sig med'. På den anden side fortælles ønsket om at klare sig godt frem som et klart sigtepunkt for Lasse. I hans fortælling fremstår fx broderens 'perlehvide' lejlighed som en form for 'perfekt normalitet', han positionerer sig selv i forhold til, men føler sig ekskluderet fra. Og det er en tilgang, vi kan se hos flere af de unge. Perfektionen opleves ikke som et distant mål, de færreste opnår. Den betragtes derimod som en normalitetsposition, noget *alle andre* indtager, og som derfor udgør en primær reference for deres selvkonstruktion, der spændes ud mellem to punkter: Deres eget uperfekte selv – positionen udenfor – og den perfekte normalitet, der omgiver dem, og som de gerne vil have adgang til. Positionen uden for den perfekte normalitet er en betydningsløs position – man er ikke rigtigt noget eller nogen, når man ikke er perfekt. Man trækker sig fra fællesskaberne og holder sig for sig selv. Som om man ikke har ret til at blive set og anerkendt og derfor vælger at forblive udenfor – i en slags subjektivitetens ingensmandsland – når man ikke lever op til den perfekte normalitet.

Det er da også et gennemgående kendetegn ved de unge i disse interviews, at de anlægger en række forskellige strategier for at overskride uperfektionen og bevæge sig så langt hen imod den perfekte normalitet som muligt. Strategierne handler om på forskellig vis at optimere selvet med henblik på at løfte sig selv ud af livssituationer, handlemåder, følelsesmæssige problemstillinger osv., de føler sig fanget i. Man accepterer ikke at være indadvendt, så skal man arbejde på at blive udadvendt, ligesom man går i fitnesscenter, hvis man er utilfreds med sin krop etc. De australsk-danske ungdomsforskere O'Flynn og Petersen taler i den forbindelse om en øget tilbøjelighed til at forvalte sit selv som et CV – '*self as portfolio*' (O'Flynn & Petersen 2007:468). Når CV'et hermed bliver rammen om selvet, bliver selvet noget, der skal udvikles og

⁷ 2-årig Gymnasial studiekompetencegivende uddannelse.

forfines med henblik på at fremstå så imponerende og overbevisende som muligt. Og da der helst ikke må være huller i CV'et, er det et arbejde som skal pågå kontinuerligt – og uden nogen øvre grænse. M.a.o. et endeløst selvarbejde, der bl.a. næres af en konstant monitorering og granskning af selvet og dets forandrings- og udviklingsbehov.

En stor del af denne selvoptimering rettes mod kroppens ydre, som i de seneste årtier har undergået en betydelig æstetisering, der bl.a. understøttes af massemediernes udbredelse og udviklingen af nye visuelle kulturer på fx sociale medier, der ikke mindst påvirker unge mænd og kvinders forhold til deres kroppe (Featherstone 2000, Hirdman 2007, Sørensen 2008, Andreasson og Johansson 2014). Det intensiverer forholdet til kroppen, der i stigende grad sættes i centrum af et selvarbejde, som de færreste unge oplever at kunne undslippe. Hvem man er som ungt menneske, spejles således mere og mere på kroppens fremtoning, som også bliver et moralsk anliggende, hvor en god krop spejler et godt selv, mens en dårlig krop spejler et dårligt selv (Illeris mfl. 2009). Kroppen antager hermed karakter af et projekt, der kontinuerligt skal udvikles og forfines, således at den kommer til at antage den rigtige overflade. Det ses bl.a. hos den 20-årige butiksmedarbejder, Rune, der prioriterer en sådan udvikling og forfinelse højt, og han har i den forbindelse opbygget en betydelig ekspertise om fødevarers næringsindhold og deres evne til at bidrage til hans kropsopbygning:

(Fester og byture) siger mig ikke rigtig noget, fordi det... Det ved jeg ikke, det virker bare som, som sådan overfladisk druk. Det virker lidt for ligegyldigt. Altså, jeg ved ikke rigtig, hvad målet skulle være... Det skal have et formål det, jeg laver, ellers gider jeg ikke. Sempelthen... Den mad, jeg spiser, skal have et formål... Altså, det er ikke bare sådan, at jeg spiser det, fordi jeg er sulten...

Interviewer: Hvad spiser du så?

Jamen, jeg sørger for at kombinere kalorier og kulhydrater – altså på den rigtige måde. Jeg har skrevet mange artikler rundt omkring. Der findes et par stykker på nettet af mig. På ungdomssider har jeg også skrevet et par artikler... om kulhydrater, kalorier, de forskellige fedtsyrer, muskelopbygning, fedtreducering osv.

Interviewer: Har du nogensinde sådan talt kalorier?

Ja, det gør jeg tit. Altså, jeg har altid en ide om, hvad det er. Jeg vil ikke sige, at jeg sidder præcist og vejer det, men jeg har en rimelig god ide om, hvor mange kalorier og kulhydrater og proteiner, der er i hver ting. (Rune, butiksmedarbejder, 20 år)

Rune fortæller, at hans indtagelse af mad og drikke skal tjene et formål, der drejer sig om at bygge kroppen op på bedst mulige vis. Alt måles og vejes i forhold til, hvilken nytte det kan have for kropsopbygningen. Og har det ikke en sådan nytte, udgrænses det som en formålsløs omgang med kroppen, der bl.a. forbindes med 'fester og byture' og 'overfladisk druk'. Positioneringsfeltet fremstår således snævert, men selvom

arbejdet med at positionere sig inden for dette felt synes omfattende, fremstår det langt fra bare som en sur pligt for Rune – han taler således passioneret og vidende om kropsopbygningen, der i hans fortælling træder frem som et vidensområde, han agerer ekspert i. Ikke desto mindre risikerer det ganske snævre felt af formålstjenstlige kropspositioner at sætte ham i en række hverdagslivssituationer, hvor han enten må udvise en betydelig selvdisciplin eller ender med indtage formålsløse positioner. Som det er tilfældet med 17-årige Sanne, der går i 1.g. på gymnasiet. Hun befinder sig i en situation, hvor hun ude af stand til at mobilisere den fornødne selvdisciplin i forhold til kropsarbejdet, og oplever derfor at have en formålsløs omgang med kroppen. For at kompensere for en vægtforøgelse er hun derfor begyndt at kaste op efter måltiderne:

Altså, jeg har en spiseforstyrrelse og sådan noget. Jeg har bulimi og sådan noget. Så det er også fordi, at jeg tror, at hvis jeg dyrker motion, så behøver jeg ikke kaste op, når jeg har spist... Jeg har sagt det til min mor for cirka et halvt år siden, at hun ikke skal gøre noget ved det. Jeg skal nok selv få det ordnet. Men lige nu har jeg ikke overskud til at få det ordnet. Så lige nu må jeg bare gå ud og knække mig, når jeg har spist.

Interviewer: Hvordan få det ordnet?

Jamen, altså stoppe med det. Men det kan jeg først, når jeg har mere tid til at dyrke motion og er et sted, hvor jeg føler, at der ligesom mere er en lige linje i mit liv i stedet for sådan en rodet en... Jeg har det sådan, at jeg kan sgu' ikke få det ordnet, før jeg får overskud til det. Jeg føler mig også sådan beskidt-agtig, når jeg gør det. (Sanne, stx, 17 år)

Sanne fortæller at hun præges af dårlig samvittighed, når hun har indtaget mad. Under normale omstændigheder ville hun forbrænde maden gennem sport. Men idet hun ikke har overskud til at dyrke sport, tyer hun til opkastninger for at undgå at tage på. Selvom det i Sannes fortælling ikke udgør en langtidsholdbar problemløsningsstrategi, har hun ikke 'overskud til at få det ordnet', før der er 'en lige linje i mit liv i stedet for en rodet en'. Idet Sanne arbejder på at bevæge sig fra en mangelfuld kropsposition (tyk) hen imod en ikke-mangelfuld kropsposition (ikke tyk), bevæger hun sig m.a.o. ind i en zone, som er 'beskidt-agtig'/'ulækker'/'bulimisk'. Hendes forsøg på at kompensere for sit manglende kropsarbejde og foretage kropsopbygningen vha. opkastninger kaster hende således ind i splittelse og meningstab i forhold til kroppen. Jo mere hun orienterer sig mod at indtage en ikke-mangelfuld kropsposition, desto mere splittet og meningsløs forekommer kroppen. For Sanne er det imidlertid prisen for at undvige den mangelfulde kropsposition.

I den survey, de unge i denne undersøgelse er rekrutteret fra, har Sanne angivet, at hun ikke har nogen psykiatrisk diagnose, men ovenfor taler hun om, at hun 'har en spiseforstyrrelse og sådan noget'. I de senere år er der da også opstået en gråzone, hvor

unge i stigende grad har et voldsomt fokus på kroppen og plages af, hvad de oplever som utilstrækkelige eller forkerte kroppe uden at have en egentlig spiseforstyrrelse (Waadegaard & Petersen 2002, Due mfl. 2014). Ofte er der tale om unge kvinder, men også unge mænd fanges i stigende grad i, hvad Johansson (1997) har kaldt en 'utilfredshedens logik': Jo mere kropsfokus man har, og jo mere man arbejder for at forbedre kroppen, desto flere fejl og mangler får man øje på. Trivselsundersøgelser blandt unge viser, at der er en sammenhæng mellem diverse kropsproblemstillinger og andre former for mistrivsel, fx selvtillid, ensomhed, mobning osv. Selvom hovedparten af de unge i dag trives (Due mfl. 2014), lider stadig flere unge af mistrivselsformer, der ifølge disse undersøgelser bl.a. er forbundet til en følelse af manglende mestringsevne og utilstrækkelighed (Andersen mfl. 2011, Christensen mfl. 2014, Rasmussen mfl. 2015).

De interviewede unge har erfaringer med nogle af de trivselsproblemstillinger, der er i vækst, fx selvskadende adfærd, ensomhed, at sulte sig selv og jævnligt opkastninger osv. Som vi ser ovenfor, formulerer de i interviewene nogle relativt snævre forestillinger om det gode ungdomsliv osv. og arbejder hårdt på at indtage positioner, hvor de kobler sig positivt til disse idealer. En del af arbejdet rettes mod kroppen, der opfattes som et projekt, der til stadighed skal monitoreres og videreudvikles. Kroppen synes at være indlejret i en præstationslogik, som i mange situationer skaber en oplevelse af ikke at præstere tilstrækkeligt, hvilket afføder dårlig samvittighed, diverse kompensationsstrategier, mistrivsel osv. Samtidig ser vi også, at det at præstere og bygge kroppen op også kan være motiveret af lyst og videbegær – det er også noget, man helst ikke vil være foruden.

Konklusion

De nedslag i datamaterialet, vi præsenterer ovenfor, viser, at præstationsorienteringen gør sig gældende på forskellige måder og med forskellige implikationer for de unge i de tre kontekster. For nogle unge bliver præstation en væsentlig diskursiv ressource, der er forbundet med lyst som mestring. For andre synes præstation at være koblet til det udenforskab, hvor de positioneres at andre og selv positionerer sig som utilstrækkelige og forkerte. Der er dog forskelle på, hvordan dette kommer til udtryk blandt de unge i de forskellige kontekster, der indgår i artiklen.

For de unge på gymnasierne er det et gennemgående træk, at præstationspositioneringerne præges af et balanceprincip, der dog udmøntes forskelligt. For nogle af de unge handler det om at balancere præstationsorienteringen med andre diskursive orienteringer i klasserummet for ikke at stikke for meget ud og dermed risikere at blive udgrænset af fællesskabet i klassen. For andre handler balanceakten i højere grad om vanskeligheden ved at afklare, hvornår nok er nok. Hvornår de har præsteret 'godt nok'.

Her er præstationsorienteringen forbundet med en italesættelse af et pres for konstant at forbedre sig og gøre mere. For visse unge kan en for entydig positionering i forhold til præstation blive aflæst som illegitim, mens andre unge i højere grad er opmærksomme på, hvordan de kan få adgang til den legitimitet, der knytter sig til en positionering som en, der mestrer det spil, der knytter sig til det at præstere tilstrækkeligt.

Uagtet forskellene i de unges måder at positionere sig, træder præstationsorienteringen frem som et fællesstræk blandt de unge, vi har interviewet på ungdomsuddannelserne. Dette kan hænge sammen med, at præstationsorienteringen på især de gymnasiale uddannelser synes at spille en særlig markant rolle (fx Reay 2010, Hegna mfl. 2013, Låftman mfl. 2013). Havde vi eksempelvis sat fokus på grundskolen, ville billedet formodentlig have set anderledes ud. Gilliam (2016), Pless mfl. (2015) og Aarseth (2014) peger således på, er der her tale om et mere differentieret billede af sameksisterende og konkurrerende læringsorienteringer og positioneringsmuligheder. I denne artikel, har vi ikke haft eksplicit fokus på social baggrund, men flere forskningsprojekter peger på væsentlige forskelle i, hvordan social baggrund, køn, etnicitet etc. kobler sig til præstationsorienteringen, hvilket yderligere differentierer billedet af unges positioneringer i forhold til præstation (fx Bråten 2014, Aarseth 2014).

Blandt de unge, der fortæller om selvkonstruktion og trivsel i hverdagslivet, fremstilles præstationsorienteringen ikke i så høj grad som en balanceproblematik. Disse interview prægtes i højere grad af en optagethed af at positionere sig adækvat i forhold til en perfekt normalitet, som de interviewede unge oplever at befinde sig udenfor. De fortæller sig frem i forhold til et udenforskab, der synes at være forbundet til en oplevelse af ikke rigtigt at være nogen. I den forstand udspiller disse unges fortællinger sig omkring en grænse mellem et legitimt og et illegitimt positioneringsfelt, der ligeledes er en grænse mellem at være nogen og det at være ingenting. For at krydse grænsen til det legitime positioneringsfelt og få status som nogen, skal de opfylde en række kriterier, som de arbejder hårdt på at tilnærme sig. Denne bevægelse kan være koblet til en betydelig passion. Det kan være et videns- og ekspertområde, de opdyrker og forfiner, som vi så det hos en af de unge, som dog samtidig er et eksempel på, hvor snævre grænserne for den perfekte normalitet kan være. Jo mere de forfiner kroppen som et videns- og ekspertområde, desto snævrere – og højere – risikerer kriterierne for den tilstrækkelige præstation at blive. Omvendt har vi også set eksempler på unge, som ikke oplever at være i stand til at komme i nærheden af den perfekte normalitet – trods et stadigt arbejde med krop og selv – forbliver uden for det legitime positioneringsfelt.

Selvom der er forskel på, hvilke positioner der er tilgængelige for piger og drenge, og hvordan positionerne udmøntes i de forskellige kontekster, er det bemærkelsesværdigt, hvordan selvfremsstillingerne blandt begge køn i forhold til krop og selv er

forbundet til en konstant selvkritik og en fornemmelse af aldrig at komme i mål. 'Self as portfolio' – selvet som en slags cv, der hele tiden skal bygges videre på – synes at være en figur, de unge på forskellig vis må positionere sig i forhold til og stræbe efter. Vi har i artiklen sat fokus på præstationsorienteringen og løftet dens forskellige manifestationsformer frem i et datamateriale, der oprindeligt er produceret til undersøgelser med andre fokusser. Med de samfundsmæssige udviklingstræk, vi beskriver i indledningen, er der intet, som tyder på, at præstationsorienteringen i ungdomslivet vil aftage, og artiklen kan derfor læses som et oplæg til yderligere at udforske denne samt dens omfang og implikationer for forskellige grupper af unge i nutidens samfund.

Abstract

Over the past few years 'performance culture' and 'perfection' are concepts, which are increasingly used in debates on youth. Youth research, likewise, has seen a preoccupation with societal changes, pointing towards a youth life, which is increasingly framed by a *performance-culture*, where it is through performing (perfectly), that one becomes acknowledged as a young person, and where top-performances and the ability to position oneself as a 'winner' are accentuated in young people's narratives (Låftman mfl. 2013, Pedersen 2011, Jackson 2006). Drawing on three different studies carried out by the Danish Centre for Youth Research (Nielsen, Murning & Katznelson 2017, Hutters, Nielsen & Görlich 2013, Sørensen, Grubb, Madsen & Nielsen 2011) in the article, we examine, to which extent, and in which ways, we can retrieve orientations towards performance across different contexts. Through empirical analyses, we explore how these perspectives can be seen as part of young people's processes of becoming and how it affect their possible positionings in different contexts. The article concludes, that performance for some represents a discursive resource, whilst it for others are linked to marginal positions. Despite differences, a common trait is that the young peoples' selfpresentations are linked to constant self-criticism. 'Self as portfolio' seems to be a figure the young people has to position themselves in relation to.

Referencer

- Aarseth, H. (2014). Lyst til læring eller "fit for fight". Middelklassefamilien læringskulturer, I Nielsen, H.B. (ed.), Oslo: Universitetsforlaget: 168-188.
- Andersen A, Christensen A. M & Holstein B. E (2011): *Skolebørnsundersøgelsen 2010*. København: Forskningsprogrammet for Børns og Unges Sundhed, Statens Institut for Folkesundhed, Syddansk Universitet.
- Andreasson, J., & Johansson, T. (2014). The fitness revolution. Historical transformations in the global gym and fitness culture. *Sport science review*, 23(3-4): 91-111.
- Biesta, G. (2010). *Good Education in an Age of Measurement. Ethics, Politics, Democracy*. London: Paradigm Publishers.
- Bjerg, H. (2011): *Skoling af lyst: fantasier og fornemmelser i tre elevgenerationserindringer om livet i skolen 1950-2000*. Ph.d- afhandling. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsskole. Aarhus Universitet.
- Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (2015). *Kvalitative metoder. En grundbog*. 2. udgave. København: Hans Reitzels Forlag.
- Bröckling, U. (2015). *The entrepreneurial self: Fabricating a new type of subject*. London: Sage.
- Bråten, B. (2014). Gangs mennesker og det gode liv: Utdanning i foreldres opdragerstrategier, I Nielsen, H.B. (ed.). *Forskjeller i klassen: nye perspektiver på kønn, klasse og etnisitet i skolen*. Oslo: Universitetsforlaget: 189-207
- Brown, Wendy (2003). Neo-liberalism and the End of Liberal Democracy. *Theory & Event*, 7 (1): 1-19
- Butler, J. (1990). *Gender Trouble. Feminism and Subversion of Identity*. New York: Routledge
- Christensen A.I., Davidsen M., Ekholm O., Pedersen P.V. & Juel K. (2014). *Danskernes Sundhed – Den Nationale Sundhedsprofil 2013*. København: Sundhedsstyrelsen
- Davies, B., & Harré, R. (1990). Positioning: The discursive production of selves. *Journal for the theory of social behaviour*, 20(1): 43-63.
- Featherstone, M. (2000). "Body Modification. An Introduction", In Featherstone, M. (red.), *Body Modification*, SAGE Publications, London/Thousand Oaks/New Delhi:1-13
- Gilliam, L. (2016). Nødvendighedens pædagogik Optimeringskrav møder det gode fællesskab i velfærdssamfundets skole, *Tidsskriftet Antropologi*, 73: 59-82
- Haavind, H. (2000) (red.). *Kön och tolkning. Metodiske möjligheter i kvalitativ forskning*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
- Hegna, K., Ødegård, G. & Strandbu, Å., (2013). En "sykt seriøs" ungdomsgenerasjon? *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 50 (4): 374-377
- Hermann, S. (2007). *Magt og oplysning: Folkeskolen 1950-2006*. København: Unge Pædagoger
- Hinds, P. S., Vogel, R. J., & Clarke-Steffen, L. (1997). The possibilities and pitfalls of doing a secondary analysis of a qualitative data set. *Qualitative Health Research*, 7(3): 408-424.
- Hirdman, A. (2007). 'Please, vote nicely'. Visualizing gender online. I Knudsen, S., Löfgren-Mårtenson, L. & Månsson, S.-A. (red.). *Generation P? Youth, Gender and Pornography*. København: Danish School of Education Press: 151-170

- Holdsworth, C. (2015). *The cult of experience: standing out from the crowd in an era of austerity*. Area, doi:10.1111/area.12201
- Hjort, K. (1984): *Pigepædagogik-? Pigerne ved overgangen fra folkeskolen til gymnasiet*. København: Gyldendals Pædagogiske Bibliotek.
- Hutters, C., Nielsen, M.L. & Görlich, A. (2013). *Drenge og piger på ungdomsuddannelserne. Hvad betyder køn for elevernes uddannelsespraksis?* København: Center for Ungdomsforskning Hentet d. 13.12.17 fra http://www.cefu.dk/media/349182/drenge_og_piger_pa__ungdomsuddannelserne_2013.pdf
- Illeris, K., Katznelson, N., Nielsen, J. C., Simonsen, B., Sørensen, N. S. (2009). *Ungdomsliv. Mellem individualisering og standardisering*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Illeris, K. (red.) (2014). *Læring i konkurrencestaten. Kapløb eller bæredygtighed*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Jackson, C. (2006). *Lads and Ladettes in School. Gender and a Fear of Failure*. Maidenhead: Open University Press.
- Jackson, C. & Nyström, A-S. (2015). 'Smar students get perfect scores in tests without studying much': why is an effortless achiever identity attractive, and for whom is it possible? *Research Papers in Education*. 30 (4): 393-410.
- Johansson, T. (1997). *Den skulpterade kroppen. Gymkultur, friskvård och estetik*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Katznelson, N. (2004). *Udsatte unge, aktivering og uddannelse – Dømt til individualisering*. Ph.d.-afhandling. Roskilde: Center for Ungdomsforskning, Roskilde Universitet.
- Kelly, P. (2007). The Entrepreneurial Self and 'Youth at-risk': Exploring the Horizons of Identity in the Twenty-first Century, *Journal of Youth Studies*, 9 (1): 17-32.
- Krogh, L. B. og Andersen, H.M. (2013). "Elevers motivation i undervisningen". I Damberg, E. mfl. (red.): *Gymnasiepædagogik: En grundbog*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Lyng, S.T. (2004). *Være eller lære? Om elevroller, identitet og læring i ungdomsskolen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Låftman, S.B., Almquist, Y. B., & Östberg, V. (2013). Students' accounts of school-performance stress: a qualitative analysis of a high-achieving setting in Stockholm, Sweden. *Journal of Youth Studies*, 16 (7): 932-949.
- Nielsen, H. Bjerrum (red.) (2014): *Forskjeller i klassen. Nye perspektiver på kjønn, klasse og etnisitet i skolen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nielsen, M. L. & Pless, M. (2012): Fra taberpiger til vinderpiger?: Unge kvinders uddannelsesorientering gennem 40 år. I *'Er der spor? - Feminisme, aktivisme og kønsforskning i et halvt århundrede*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Nielsen, M. L., Murning, S., & Katznelson, N. (2017). *Uddannelse der motiverer: Forsøg på forandring på ungdomsuddannelserne*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag. Hentet d. 13.12.17 fra http://vbn.aau.dk/files/249493617/Uddannelse_der_motiverer_Online_1_.pdf
- Nordberg, M. (Ed.) (2008): *Att vara cool på rätt sätt - Cool som distinktion, interaktion och förkroppsliga praktik*, Liber.
- Nordberg, M. (2010): Berättelser om skolarbete, manlighet och coolhet. *Ungdomsforskning*, 9 (3 & 4), Center for Ungdomsforskning, Aarhus Universitet, 19-30.

- O'Flynn, G. & Pedersen, E.B. (2007). The 'good life' and the 'rich portfolio': young women, schooling and neoliberal subjectification, *British Journal of Sociology of Education*, 28 (4): 459-472.
- OECD (2011). *Education at a Glance 2011; OECD Indicators*, Paris: OECD.
- Pedersen, K.O. (2011). *Konkurrencestaten*, København: Hans Reitzels Forlag.
- Petersen, A. (2016). *Præstationssamfundet*, København: Hans Reitzels Forlag.
- Pless, M., Katznelson, N., Hjort-Madsen, P. & Nielsen, A. W (2015). *Unges motivation for læring i uddannelsen. Et bidrag til teori og praksis om unges lyst til læring i og uden for skolen*, Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Rasborg, K. (2013). Individualisering og social differentiering i den reflektive modernitet. *Dansk Sociologi*, 24(4): 9.
- Rasmussen, M., Pedersen, T.P. & Due, P. (2015). *Skolebørnsundersøgelsen 2014*. København: Statens institut for Folkesundhed, Syddansk Universitet.
- Reay, D. (2010). "Identity Making in Schools and Classrooms". I Wetherell, M., Mohanty, C.T. (eds.). *The Sage Handbook of Identities*. London: Sage Publications Ltd.:277-294.
- Reay, D. (2006). "I'm not seen as one of the Clever Children"; Consulting Primary School Pupils about the Social Conditions of Learning, *Educational Review*. 58 (29): 171-181.
- Rudberg, M. (2009): Paradoxes in schooling gender- a messy story, *Young*. 7 (1):41-58.
- Skaalvik, E.M. & Federici, J.L. (2015). Prestasjonspresset i skolen. *Bedre Skole*, 3: 11-15.
- Staunæs, D. (2003). *Etnicitet, køn og skoleliv*. Ph.d. afhandling. Roskilde: Institut for Kommunikation, Journalistisk og Datalogi, Roskilde Universitet.
- Søndergaard, D.M. (1996): *Tegnet på kroppen. Køn: Koder og konstruktioner blandt unge voksne i akademien*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Sørensen, N.U. (2008). Where the ordinary ends and the extreme begins – aesthetics and masculinities among young men. I Schilhab, T., Juelskjær, M. & Moser, T. (red.): *Learning Bodies*. København: Danish School of Education Press: 131-162.
- Sørensen, N.U., A. Grubb, I. W. Madsen & J. C. Nielsen 2011: *Når det er svært at være ung i DK. Unges beretninger om mistrivsel og ungdomsliv*. København: Center for Ungdomsforskning, Aarhus Universitet.
- Sørensen, N.U., Hutter, C., Katznelson, N. & Juul, T.M. (red.) (2013). *Unges motivation og læring. 12 eksperter om motivationskrisen i uddannelsessystemet*, København: Hans Reitzels Forlag.
- Sørensen, N. U. & Nielsen, J.C. (2014). Et helt normalt perfekt selv. Konstruktioner af selvet i unges beretninger om mistrivsel, *Dansk Sociologi*, 25: 10-31.
- Undervisningsministeriet (2017). *Fortsat stor søgning mod gymnasiet*. Undervisningsministeriet Hentet d. 30.11.2017 fra <https://uvm.dk/aktuelt/nyheder/uvm/udd/gym/2017/marts/170320-fortsat-stor-soegning-mod-gymnasiet>
- Videnscenter om spiseforstyrrelser og selvskade (2015). *Spiseforstyrrelser*. Lokaliseret januar 2016. <http://www.vioss.dk/viden/spiseforstyrrelser/>
- Willig, R. (2013). *Kritikkens u-vending: En diagnose af forvandlingen fra samfundskritik til selvkritik*. København: Hans Reitzels Forlag.

Waadegaard, M. & Petersen, T. (2002). "Dieting and Desire for Weight Loss Among Adolescents in Denmark: A questionnaire survey". *European Eating Disorder Review*, 10 (5): 329-346.

Wetherell, M. & Potter, J. (1992). *Mapping the Language of Racism: Discourse and the Legitimation of Exploitation*. New York: Colombia University Press.

Winther-Lindqvist, D. (2010). På tærsklen til et ungdomsliv - social identitet og fremmelighed. *Psyke & Logos*, 31 (1): 147-173.

Woodman, D. & Wyn, J. (2015). *Youth and Generation. Rethinking change and inequality in the lives of young people*. London: Sage Publications.